

Publicerad i *Internationalen* 1 juli 2011

Per-Olof Mattsson

Trotskyj äntligen som människa – inte profet

Den ryske revolutionären Leo Trotskijs liv har lockat till åtskilliga levnadsteckningar. Det är inte särskilt förvånande. Hans liv präglades av stor dramatik med en första höjdpunkt som ordförande i arbetarrådet i Petersburg under den första revolutionen 1905. Under det revolutionära övertagandet av makten i oktober 1917 ledde Trotskyj det praktiska genomförandet, och i inbördeskriget från 1918 till 1921 för han befälet över de röda trupperna.

Från mitten av 1920-talet framträder Trotskyj sedan som den främste utmanaren av den byråkratiska regim som konsoliderats runt Stalin. I slutet av årtiondet fördrivs han från Sovjetunionen och får tillbringa resten av sitt liv på flykt. Alla politiska krafter utom socialister som insett stalinismens rätta natur vänder sig mot honom. Fienderna hinner upp honom i augusti 1940, då han mördas av en agent utsänd från Moskva. Det finns alltså nog med dramatik i Trotskijs liv för material till åtskilliga biografier.

Det är framför allt översättningen av Isaac Deutschers biografi i tre delar (1971–72) som stått för bilden av Trotskyj hos oss. Det finns emellertid flera problem med Deutschers biografi. Den är sällsynt välskriven i sin genre, men den konstruerar en bild av Trotskijs liv som om det handlade om ett grekiskt ödesdrama. Trotskyj framställs inte som den levande människa han var, och som med livet som insats fortsatte kampen för de idéer han anslöt sig till som ung. Istället blir han den store profeten; han är närmast gudabenådad som teoretiker men hopplös i den praktiska kampen inom partiet.

Mot den bakgrunden är det en betydande händelse att den franske historikern Pierre Broués biografi nu har publicerats på svenska. Det franska originalet kom redan 1988 och har tidigare bara översatts till tyska. Broué dog 2005 men skrev 1997 ett efterord till den tyska upplagan som uppdaterar vissa aspekter; det finns också med i den svenska volymen.

Broué var historiker och sedan ungdomen aktiv trotskist. Det är därför inte förvånande att han polemiserar emellanåt mot Deutscher och andra som han menar har misstagit sig på olika detaljer, eller som medvetet förvränger fakta av politiska skäl. Broué döljer inte sin politiska ståndpunkt, vilket Svante Nordin ondgjort sig över i en recension i *Svenska dagbladet* (15/6, med den bisarra rubriken ”Leo Trotskyj skapade sin egen mördare”).

Men för den som, i likhet med undertecknad, läst en stor del av det som skrivits om Trotskijs liv, är detta inget problem. Broué förtiger nämligen inte sådant som kan ifrågasätta bilden av Trotskyj som den ofelbare revolutionären; det finns åtskilliga kritiska synpunkter både på det personliga och politiska planet.

Broué ser, till skillnad från Deutscher, positivt på Trotskijs strävan att bygga upp en ny revolutionär rörelse under 1930-talet. Det leder till att han förser läsaren med betydligt mer fakta om Trotskijs medkampan. Det blir en rad korta porträtt av revolutionärer som sällan uppmärksammas. Deutscher såg det närmast som en tragedi att Trotskyj slösade bort sin genialitet på att bråka med små grupper av socialister som försökte motsätta sig stalinismens och socialdemokratins dominans i arbetarrörelsen. Broué ägnar däremot, med rätta, stor uppmärksamhet åt just den kampen.

Om Trotskyj bara hade inskränkt sig till att bekämpa stalinismen i pappersform, och skrivit ännu fler klassiska verk, skulle han bara ha blivit ännu en i raden av teoretiker utan förankring i klasskampen. Det skulle måhända ha höjt hans status som ”profet” i Deutschers och andras

ögon. Det är en av Broués största förtjänster att han uttryckligen avvisar allt tal om Trotskij som profet. Trotskij hade många gånger helt fel, vilket inte hindrar att hans analyser ändå gör honom till den mest insiktsfulle marxisten under hela mellankrigstiden. Utan Trotskijs analyser av stalinismen och nazismen, hans uppdateringar av den socialistiska strategin och taktiken, och mycket annat, skulle vi socialister vara oerhört mycket fattigare idag.

Det finns dock en del punkter i Trotskijs politiska gärning som fortfarande får anses vara oklara. Ett uppenbart exempel är hur Trotskij och hans kamrater i interdistriktsorganisationen såg på bolsjevikpartiet både före och efter anslutningen till partiet sensommaren 1917? Broué antyder att Trotskij inledningsvis efter ankomsten till Ryssland våren 1917 var skeptisk till en sammanslagning, men han går inte djupare i den frågan.

En annan punkt som är värd att fundera över är något som en av Trotskijs äldsta kamrater skrev när han själv stod i beredskap att ta sitt liv hösten 1927. Jag tänker på Adolf Joffes berömda brev, hans så kallade testamente, som riktades till Trotskij. Där skriver han: ”du har ofta avstått från din riktiga ståndpunkt till förmån för en överenskommelse, en kompromiss, vars värde du överskattat. Det var fel. Jag uppberor: politiskt har du alltid haft rätt, och nu mer än någonsin.” Vad menade Joffe egentligen?

Utöver punkter som får anses otillräckligt utforskade, bör socialister givetvis förhålla sig kritiska till en del av den politik som både Lenin och Trotskij företrädde i början av 1920-talet. Broué gör också det, han är långt ifrån någon okritisk beundrare, även om det framstår som lite märkligt att han avslutar förordet med att hoppas att läsarna, liksom han själv, ska ”älska denne Trotskij”, som han skildrar.

Det här är sannerligen en volym som man inte hanterar hur som helst: den är på närmare tusen sidor. Den är smakfullt utformad och försedd med åtskilliga illustrationer. Björn Erik Rosin har med stor framgång genomfört det gigantiska arbetet med översättningen. Det är en stor händelse att Broués biografi nu finns på svenska.

Per-Olof Mattsson

Lästips – andra synpunkter på Trotskijbiografin:

[Martin Fahlgren: Historisk pyttipanna](#) (om en recension i SvD)

[François Furet: Trotskijs storhet](#) (känd fransk historiker om Trotskij-biografin)

[Anders Hagström: Pierre Broués Trotskijbiografi rätar ut frågetecken](#)